
Miroslav Stiplovšek

Slovenska ljudska stranka in uvedba oblastnih samouprav leta 1927

Med določili vidovdanske ustave, ki so najdlje čakala na svoje udejanjenje, so bili člani o omejeni samoupravi novih največjih administrativnih enot - oblasti, in to kljub dejstvu, da so osrednje oblasti obdržale nad njimi toliko oblik nadzora in omejitev v izvršilnem, uredbodajnem in finančnem pogledu, da je bil ustavnopravno ohranjen "centralizem tudi na ravni samoupravnega izvajanja oblasti".¹

Volitve v oblastne skupščine, ki bi morale biti po določilih zakona o oblastni in sreski - samoupravi že poleti 1922,² so bile s kraljevim ukazom razpisane šele 26. 11. 1926 za 23. januarja naslednjega leta,³ medtem ko do volitev v sreske skupščine sploh ni prišlo, skromna samouprava pa se je izvajala na občinski ravni pod nadzorom višjih oblastnih forumov. Uvajanje oblastnih samouprav je bilo po dolgoletnem odlaganju na prelomu 1926/27 v ospredju političnega življenja v državi in je pomembno vplivalo tudi na vladne spremembe. Začetek njihovega delovanja pa je bil posebno velika prelomnica v Sloveniji, ker so bila z njimi povezana prizadevanja, da se po samoupravni poti namesto dotedanjega centralističnega urejanja rešuje ne le tiste socialnoekonomske in kulturnoposvetne zadeve, ki jih je v izvajanje oblastnim samoupravam določala ustava in izvedbena zakonodaja, temveč da se njihove pristojnosti še povečajo v smeri prave avtonomije. Poglavitni organizator in izvajalec teh prizadevanj, Slovenska ljudska stranka (SLS), pa je hkrati prekinila tudi dolgoletno vladavino liberalnega tabora na vodilnih oblastno-upravnih položajih na Slovenskem in uveljavila svojo absolutno prevlado. Ta preobrat je dosegla s programskimi kompromisi in odstopanji, z opustitvijo zahteve za revizijo ustave in s spremembo taktike za udejanjenje posameznih avtonomističnih prvin strankinega programa.

Preden osvetlimo stališča in prizadevanja SLS glede oblastnih samouprav od jeseni 1926 do začetka njihovega delovanja februarja 1927 naj opozorimo le na nekaj poglavitnih značilnosti dotedanje strankine dejavnosti za avtonomijo Slovenije.

Prelomnica v slovenskem avtonomističnem gibanju je februar 1921, ko je SLS izdelala ustavni načrt, po katerem naj bi imelo šest pokrajin v jugoslovanski

¹ Jurij Perovšek je v razpravi Unitaristični in centralistični značaj vidovdanske ustave analiziral njena določila o oblikah samouprave (členi od 95 do 101) ter zakona o občni upravi in o oblastni in sreski samoupravi (Prispevki za novejšo zgodovino, 33, 1993, str. 21-25).

² Zakon o oblastni in sreski samoupravi z dne 26.4. 1922 je v prehodnih odredbah določal, da se morajo izvesti volitve v oblastne skupščine tri mesece po uveljavitvi zakona, volitve sreskih skupščin na pet mesecev po izvolitvi oblastnih skupščin (Uradni list (dalje UL) pokrajinske uprave za Slovenijo, št. 49, 15. 5. 1922, str. 321).

³ Službene novine Kraljevine SHS so kraljevi ukaz objavile 25.11. 1926.

državi, med njimi Slovenija, široke avtonomne izvršilne in zakonodajne pristojnosti s skupščinami in pokrajinskimi vladami, gospodarsko in kulturno avtonomijo pa so tedaj s posebno izjavo zahtevali tudi slovenski kulturni in znanstveni delavci. Odtlej je boj za avtonomijo Slovenije dominantna in konstanta slovenskega političnega življenja, vodstveno vlogo v njem pa je prevzela SLS. Ta je iz protesta zaradi zavrnitve njenega avtonomističnega predloga bojkotirala glasovanje o vidovdanski ustavi. Takoj po njeni uveljavitvi se je začela bojevati za revizijo ustanovil centralističnih določil ter iskati zaveznice za doseg tega cilja. Potem ko je za skupščinske volitve marca 1923 SLS še radikalizirala svoj narodnopolitični program in ga utemeljila s pravico slovenskega naroda do samoodločbe, je postala absolutno najmočnejša stranka na Slovenskem. Tako so ji slovenski volivci zaupali nalogo, da uresniči njihovo večinsko avtonomistično usmeritev. Po volitvah so se močne federalistične stranke sklenile organizirano bojevati za revizijo ustave. Federalistični blok (SLS, Hrvaška republikanska seljačka stranka-HRSS in Jugoslovanska muslimanska organizacija - JMO) pa je že kmalu pokazal svojo nenačelnost s sklenitvijo t.i. Markovega protokola, s katerim ga je predsednik vlade Nikola Pašić spretno izigral. Povezava s srbijanskim krilom Demokratske stranke spomladi 1924 v opozicijski blok je prvič nakazovala možnost za novo ureditev države, ki je bila po dolgotrajnem odporu federalističnih sil na prelomu 1923/24 dokončno razparcelirana na 33 oblasti, jugoslovanska Slovenija na ljubljansko in mariborsko oblast. Vlada demokrata Ljuba Davidovića (julij - november 1924), v kateri so bili tudi predstavniki SLS, je imela večinsko podporo v Narodni skupščini, svojo pripravljenost za reševanje problematike državne ureditve pa je pokazala z oblikovanjem posebnega odbora za proučevanje hrvaških in slovenskih avtonomističnih predlogov. Toda kralj Aleksander in voditelj Narodne radikalne stranke Nikola Pašić sta zaradi ogrožene srbske nadvlade z neparlamentarnimi sredstvi Davidovićevo vlado zrušila. Nove skupščinske volitve februarja 1925 so sicer prinesle opoziciji celo več glasov kot vladnima strankama, ki pa sta zaradi volilnega sistema vendarle dobili skromno večino poslancev. Kmalu po volitvah pa je opozicijski blok zapustila HRSS, ki je v pogojih preganjanja svojih prvakov kapitulirala s priznanjem ustave in monarhije, hkrati pa se je odločila za vstop v vlado.⁴ To je dr. Anton Korošec, voditelj SLS, označil kot izdajstvo Stjepana Radića, voditelja HSS, in poudaril: "Ko se je to zgodilo, smo morali misliti, ne da zatajimo program avtonomije, ampak da skušamo avtonomijo na drug način spraviti do veljave."⁵

⁴ O tej problematiki je že obsežna literatura, navedemo naj le nekaj del: Metod Mikuz: Oris zgodovine Slovencev v stari Jugoslaviji 1917 - 1941. Ljubljana 1965; Janko Prunk: Slovenski narodni programi. Ljubljana 1968; isti, Slovenski narodni vzpon. Ljubljana 1992; Janko Pleterski: Narodi, Jugoslavija, revolucija. Ljubljana 1986; Lojze Ude: Slovenci in jugoslovanska skupnost. Maribor 1972; Momčilo Zečević: Slovenska ljudska stranka in jugoslovansko zedinjenje 1917-1921. Maribor 1977; isti: Na zgodovinski prelomnici, I. Maribor 1986; Ervin Dolenc: Kulturne zamisli slovenskih političnih strank in skupin ter njihove kulturne organizacije v letih 1918-1929. Ljubljana 1992 (dokt. dis.); Jurij Perovšek: Slovenski liberalni tabor in nacionalno vprašanje v času Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev. Ljubljana 1993 (dokt. dis.).

⁵ Slovenec, 4.1. 1927, št. 2.

Prelomnica v tej novi usmeritvi je bila seja vodstva SLS 10. 10. 1926, na kateri so v resoluciji ugotavljali, da so se v vsej državi, zlasti pa v Sloveniji, gospodarske, finančne in socialne razmere tako poslabšale, da je mogoče govoriti o krizi in valu nezadovoljstva med kmečkimi, delavskimi in obrtnimi sloji, kar zahteva, da njihovo reševanje postane "prva in temeljna točka v programu vlade". Hkrati je poslanski Jugoslovanski klub dobil v taktičnem pogledu "proste roke".⁶ Ta odločitev je široko odmevala jugoslovanskem časopisu, slovenski liberalni politični listi pa so posebej poudarili, da je seja izzvenela v zahtevo, da mora SLS v vlado.⁷ Slovenec je odgovoril na to pisanje s poudarkom, da je SLS "državotvorna stranka" in da je morala opozoriti na nujnost rešitve gospodarske krize. Njeno vodstvo je dalo Jugoslovanskemu klubu popolno zaupnico za njegov boj proti politiki Samostojne demokratske stranke (SDS) in njenih zaveznikov, ki so preko centralizma gospodarsko uničevali Slovenijo, in mu hkrati dalo navodila za bodoče delo. Ob tem je zavrnil očitek, da bi vodstvo SLS sprejelo sklep o brezpogojnem vstopu v vlado, ker da so glede te odločitve vsi razpravljalci zahtevali previdnost in preciziranje pogojev.⁸ Kasneje pa je Korošec poudaril, da je tedaj strankino vodstvo sklenilo, da mora na spreten način vplivati za skorajšnjo izvedbo volitev v oblastne skupščine, kajti uvidelo je, "da vodi nova taktika do širokih samouprav po oblastnih skupščinah." Hkrati pa je stranka pokazala Beogradu, da ima "proste roke tudi za nove politične kombinacije", ker je ne veže noben strankarski sporazum, ki bi bil ovira za vstop SLS v vlado.⁹ Odločila se je torej, da bo dolgoletni opozicijski položaj, ki "je okrepil SLS v Sloveniji, vendar pa je po drugi strani manj koristil celotnemu položaju Slovenije v novi državi",¹⁰ zlasti možnostim njenega socialnoekonomskega in kulturnoprosvetnega razvoja, zamenjala za ugodnosti vladne stranke in poskušala udejaniti svoje cilje s pomočjo realnejših zaveznikov.

Nova taktika SLS se je pokazala že nekaj dni kasneje, ko je prišlo do vladne krize. Dr. Korošec naj bi postavil kot pogoje za vstop v vlado Nikole Uzunovića združitev ljubljanske in mariborske oblasti, izvedbo volitev v oblastne skupščine in "svobodne roke", t.j. vso oblast v Sloveniji.¹¹ Jutro je takoj pisalo o sramotni kapitulaciji in porazu SLS, ki da se je odpovedala avtonomičnemu programu in voditelj SDS dr. Gregor Žerjav je dal svojemu članku naslov Avtonomija na mrtvaškem odru.¹² Radikali naj bi od SLS zahtevali, podobno kot od HSS leta 1925, da z javno izjavo prizna vidovdansko ustavo in se tako odpove avtonomizmu. Voditelji SLS pa so tako "javno kapitulacijo" odklonili in poskušali i vsaj "na zunaj obdržati svoje stališče".¹³

⁶ Prav tam, 12. 10. 1926, št. 233.

⁷ Jutro, 12. 10. 1926, št. 235 in Slovenski narod, 13. 10. 1926, št. 232.

⁸ Slovenec, 13. 10. 1926, št. 234.

⁹ Glej op. 5.

¹⁰ M. Zečević, Na zgodovinski prelomnici, str. 205.

¹¹ M. Mikuž: Oris zgodovine Slovencev v stari Jugoslaviji, str. 338.

¹² Jutro, 29. 10. 1926, št. 250.

¹³ Jutro, 26. 10. 1926, št. 247, in Slovenski narod, 27. 10. 1926, št. 244.

Dr. Korošec je v tem času izjavil, da je SLS "de iure in de facto" priznala vidovdansko ustavo že z vstopom v Davidovićevo vlado, kar pa ne pomeni tudi njenega odobravanja centralizma. Beograjski Radikal je to izjavo pozdravil s pripombo, da je Korošec pač privrženec revizije ustave.¹⁴ Tudi to dilemo je voditelj SLS pojasnil nekemu zagrebškemu dopisniku z izjavo, da revizija ustave "sedaj ni aktualna", ker zaradi politike HSS ni mogoče v Narodni skupščini zanjo dobiti potrebne večine.¹⁵

Načelnik SLS in Jugoslovanskega kluba je nato na zboru zaupnikov SLS, ki so zastopali 800 strankinih krajevnih organizacij, 14. 11. 1926 v Celju obširno pojasnjeval, zakaj in pod kakšnimi pogoji zahteva SLS kot večinska predstavnica slovenskega naroda vstop v vlado. Poudaril je, da za avtonomistična načela strankinega programa ne more biti "barantanja", toda ob tem je dodal: "Čisto nekaj drugega pa je način in taktika, kako priti do ustvarjanja idealnega in nedotakljivega programa. V načinu, taktiki, tu je mogoče z nami razgovarjati, tu se znamo prilagoditi vsakemu položaju..." Pojasnil je tudi, da trenutno ni pogajanj za vstop v vlado, pričakuje pa, da se bo Beograd kmalu spametoval in prenehal s tako strankino politiko, "ki tretjega naroda, na katerem je grajena naša država, noče pustiti k soodločanju o njeni usodi".¹⁶ Glede teh stališč je vodilna stranka liberalnega tabora SDS menila, da je z njimi SLS "izkopala iz groba Šukljetovo politično elastiko" ter na ta način pokazala napačnost svoje dosedanje politike.¹⁷ Ne glede na vsa zagotovila o zvestobi strankinemu programu SLS ni odklonila pripravljenosti "na popuščanje in kompromise" centralističnim silam v t.i. visoki politiki v Beogradu, hkrati pa se ni odpovedala poudarjanju avtonomije v slovenskem političnem življenju.¹⁸ Poglavitni problem take dvojne politike je bilo dejstvo, da tako široke avtonomije, kot jo je začrtal strankin program, ni bilo mogoče udejaniti brez revizije ustave, ki pa se ji je morala SLS za povzpetje na položaj vladne stranke odreči.

Na poti za vstop v vlado sta bili dve temeljni oviri: prvo je postavljala HSS, ki je zahtevala, da se SLS odpove klerikalizmu, drugi velik zadržek pa so imeli radikali glede njenih avtonomističnih zahtev. Radićeve obtožbe, da dela SLS v interesu Vatikana in po navodilih cerkvenih vrhov, je Korošec odločno zavrnil in poudaril, da je SLS "stranka svobodno organiziranega slovenskega ljudstva".¹⁹ Koroščeva pojasnila so radikale zadovoljila, HSS pa je bila tedaj že pred izstopom iz vlade. Zato pa so bili toliko dolgotrajnejši razgovori o vprašanju avtonomije.

¹⁴ Slovenec, 27.10. 1926, št. 246, in 28.10. 1926, št. 247.

¹⁵ Slovenski narod, 17.11. 1926, št. 261; centralisti so se dobro zavarovali pred spremembami ustave, saj je bila zanje potrebna tričetinska večina, medtem ko je bila za sprejetje vidovdanske ustave dovolj navadna večina. (UL deželne vlade za Slovenijo, št. 87, 27.7. 1921, str. 428).

¹⁶ Slovenec, 16.11. 1926, št. 262.

¹⁷ Jutro, 16.11. 1926, št. 264.

¹⁸ M. Zečević: Na zgodovinski prelomnici, str. 205; Janko Prunk: Politični profil in delo dr. Antona Korošča v prvi Jugoslaviji. Prispevki za novejšo zgodovino, 31, 1991, št. 1, str. 41.

¹⁹ Glej op. 5.

Prav obsežna in polemična predvolilna kampanija, ki je stekla takoj po razpisu volitev v oblastne skupščine, je pokazala nove poglede SLS na možnosti razširitve oblastnih samouprav v smislu uveljavljanja tedanjega temeljnega strankinega gesla: "Po samoupravi k avtonomiji",²⁰ zgolj z noveliranjem zakona o oblastnih in sreskih samoupravah iz leta 1922, medtem ko sta bila prva pogoja za uveljavitev njene oblastne dominacije na Slovenskem, ob pričakovanem absolutnem volilnem uspehu in vstopu v osrednjo vlado, že popravek začasnega poslovnika oblastnih skupščin in imenovanje velikih županov v Ljubljani in Mariboru iz vrst privržencev SLS.

Polemike okrog volitev v oblastne skupščine so se začele že pred njihovim pričakovanim razpisom. Slovenec je reagiral na Žerjavovo izjavo, da je predvideni razpis volitev uspeh prizadevanj SDS²¹ in ga ostro zavrnil. Poudaril je, da samostojni demokrati kot dolgoletni sodelavci radikalov v vladah "niso hoteli volitev izpeljati, ker so se bali, da bi oblastne skupščine okrnile njihovo centralno oblast in zadale smrtni udarec cenralističnim strankam".²² Kasneje je dodal, da je moralo priti do vlade RR (radikali - Radić), "da se je ta bedna koncesija demokratičnemu principu uresničila".²³ Pač pa imajo demokrati "zasluge" za sprejetje takšnih samoupravnih določil v ustavi, ki ustrezajo centralistom in jih SLS odločno zavrača. Zato bo tudi šla v volilni boj z izhodišč svojega programa, da oblastne skupščine ne bodo ustrezale načrtom jugoslovanskih birokratov, "ampak da bodo pot k pravi avtonomiji združene Slovenije". Sicer pa je Slovenec označil razpis volitev v oblastne skupščine kot taktično potezo vlade radikala Nikole Uzunovića, ki je sestavil že peto in šesto vlado v času Kraljevine SHS brez slovenskih predstavnikov. Predsednik vlade naj bi z razpisom volitev poskušal odstavljenemu ministrskemu predsedniku Nikoli Pašiću dokončno iztrgati "iz rok moč in vpliv v stranki in v državi".²⁴ Kot je nato pokazal potek predvolilne kampanije, pa so Uzunovićeви radikali hoteli oslabiti tudi vladnega koalicijskega partnerja HSS in Stjepan Radić se je volitvam v oblastne skupščine tudi upiral, češ da so neustavne.²⁵ Po vsem tem je Slovenec ugotovil: "Ni torej iskren in čist motiv, ki je povzročil razpis sedanjih volitev v oblastne skupščine...".²⁶ Toda ob objavi kraljevega ukaza je poudaril, da je kljub omejenim pristojnostim oblastnih

²⁰ Slovenec, 27.11. 1926, št. 272.

²¹ Jutro, 19.11. 1926, št. 267; Žerjav je tudi izjavil, da je šele s tem aktom "formalno zajamčena izvedba ustave" in da "se bo z uvedbo samouprave pokazalo, koliko moči je v decentralizacijskem principu naše ustave".

²² Slovenec, 20.11. 1926, št. 226; pripomniti je treba, da se tudi federalistične stranke spočetka niso zavzemale za volitve v oblastne samouprave, ker so hotele preje doseči revizijo ustave v smislu povečanja njihovih pristojnosti.

²³ Prav tam, 6.5. 1927, št. 4.

²⁴ Glej op. 22; politične razmere v času razpisa volitev v oblastne skupščine je prikazal Branislav Gligoričević: *Parlament i političke stranke u Jugoslaviji 1919 - 1929*. Beograd 1983, str. 222-224.

²⁵ Slovenec, 26.11. 1926, št. 271.

²⁶ Prav tam, 20.11. 1926, št. 266.

skupščin "njihova važnost tem večja, ker pride ljudska volja tukaj bolj do izraza kakor v narodni skupščini".²⁷

Čas razpisa je bil za SLS ugoden, saj ni bila obremenjena kot vladna stranka, HSS pa je imela tedaj težave tudi zaradi svojega neuspešnega sodelovanja v vladi. SLS se je odločila, da s široko in temeljito predvolilno kampanijo, v kateri naj bi s podrobno razgrnitvijo svoje vizije oblastne samouprave in z obtoževanjem svojih liberalnih političnih nasprotnikov za okrnjene samoupravne pristojnosti in upravno razbitje Slovenije, pridobila zaupanje absolutne večine volivcev, da tudi tega "delčka avtonomije"²⁸ ne bi mogle izrabljati njene politične nasprotnice. Velik pomen, ki ga je SLS pripisovala uspehu na oblastnih volitvah, tudi z vidika utrditve svoje pogajalske moči kot nesporne reprezentantke slovenskega naroda za vstop v vlado, kažejo tudi dejstva, da je pojasnjevanje načelnega strankinega programa za delovanje oblastnih samouprav prevzel sam Korošec, stranka pa je angažirala iz vrst svojih funkcionarjev in privržencev strokovnjake, da so v Slovencu predstavili njihove konkretne naloge pri reševanju perečih socialno-ekonomskih in kulturnoprosvetnih problemov na Slovenskem.

Že v prvih pozivih volivcem, naj glasujejo za kandidate SLS, je bilo poudarjenih nekaj dejstev in usmeritev. SLS je z ustavo in zakoni omejeni vlogi oblastnih samouprav nasprotovala, saj, po Koroščevih besedah, po krivdi samostojnih demokratov in kmetijcev "niso dovolj samostojne, ker nad njimi visi neprestano meč velikih županov in ministrov, ne dovolj delazmožne, ker je njih finančna plat še neurejena, niti so po svojem bistvu sposobne, da zadovoljijo željam naroda, ker je njih delokrog ozek in nezadosten", medtem ko zahteva stranka široke samoupravne pristojnosti z močjo finančno podlago in z ozemljem, ki po življenjskih interesih sodi skupaj. To pa je takšna samoupravna zedinjene Slovenije, "ki naj slovenskemu narodu zasigura v tej državi nemoten obstoj in razvoj" ter postane privlačna sila za zamejske Slovence "za končno združenje".²⁹ Samouprava, "če še tako slaba in šibka, mora biti začetek politične in gospodarske avtonomije Slovenije, začetek konca centralizma, opora in orodje v rokah slovenskega naroda, slovenska narodna samoupravna zakonodajna zbornica!"³⁰ To so bila nato temeljna načelna izhodišča za številne predvolilne shode in za pisanje strankinega časopisja.

Dejstvo, da so že takoj po razpisu volitev v oblastne skupščine začeli v Slovencu izhajati članki o oblastni in okrajni samoupravi z zelo konkretnimi predlogi za razširitev njihove pristojnosti in za izboljšanje nekaterih rešitev zgolj s popravki

²⁷ Glej op. 25; medtem ko zaradi volilnega sistema v Narodni skupščini manjše stranke niso mogle priti do poslanskega mandata, so lahko volitve v oblastne skupščine bolj pokazale pluralizem strankarskega življenja in natančnejše razmerje moči med političnimi subjekti. Poslance v Narodno skupščino so volili na 40.000 prebivalcev, v oblastne skupščine pa so volili po enega poslanca okraji in mesta nad 5000 prebivalcev, v volilnih enotah z nad 10.000 prebivalcev pa za presežek nad 5000 prebivalcev še dodatnega poslanca, mandati pa so se delili po proporcionalnem načelu. (UL pokrajinske uprave za Slovenijo št. 49, 15.5. 1922).

²⁸ Slovenec, 18.1. 1927, št. 13.

²⁹ Prav tam, 28.11. 1926, št. 273,.

³⁰ Prav tam, 27.11. 1926, št. 272,.

in dopolnitvami obstoječe zakonodaje, pa kaže, da so to problematiko v SLS že dalj časa proučevali. Dr. Henrik Steska, član upravnega sodišča, je v več člankih temeljito analiziral vsa ustavna in zakonska določila o samoupravah. Vzrok za štiriinpolletni odlog volitev v oblastne skupščine je videl v "hudih nedostatkih" vidovdanske ustave tudi glede kriterijev za oblikovanje območij oblasti, ki so tako majhne, primerjal jih je z nekdanjimi okrožji v Srbiji in z županijami na Hrvaškem, da nobena ne more "nadaljevati pokrajinsko tradicijo. Brez upoštevanja obstoječih trdno vkoreninjenih pokrajinskih prilik pa se številna nesporazumljenja med Srbi, Hrvati in Slovenci ne bodo dala odpraviti". Majhnim oblastem "brez politične tradicije" ni mogoče prepustiti delokroga, ki bi bil nujno potreben za razbremenitev osrednje vlade. Iz teh razlogov in tudi zaradi finančnih problemov so odlagali uvedbo oblastnih samouprav. Glede na to je menil, da bi bilo za boljše funkcioniranje državne uprave kot tudi samouprave že v okviru sedaj veljavne ustave treba prenesti na velike župane v Ljubljani, Zagrebu, Sarajevu in Splitu glede Slovenije, Hrvaške, Bosne in Dalmacije "del ministrske kompetencije, s čimer bi bilo ustrezno Srbijancem glede centralistične uprave v Srbiji in prečanskim pokrajinam glede decentralizacije državne uprave". S spremembo zakona o samoupravah pa bi se moralo tudi omogočiti združitev več oblastnih samouprav "v pokrajinske samoupravne zveze, katerim naj bi ne bilo prepuščeno le ustavljanje in vzdrževanje večjih gospodarskih, prosvetnih in zdravstvenih naprav, marveč zlasti izdajanje obče obveznih predpisov pokrajinskega značaja, t.j. obsežna uredbodavna funkcija".³¹ Ta predlog je pomenil usmeritev v asimetrično ureditev države, v tem smislu pa je še pred nastankom jugoslovanske države v razpravi v Narodnem svetu za Slovenijo in posebnem članku razmišljal že Fran Šuklje.³²

Navedemo naj še nekaj drugih zanimivih predlogov H. Steske. Tako po njegovem prepričanju "krajevne prilike" zahtevajo, da se vladno uredbo o razdelitvi države na oblasti kmalu nadomesti z zakonom in tedaj bi bilo treba izločiti okraj Kastav iz ljubljanske oblasti in Međimurje iz mariborske oblasti, tako da bi obsegali le slovensko ozemlje.³³ Pot k večji gmotni samostojnosti oblastnih samouprav, katerih proračune je potrjeval finančni minister, pa bi bila mogoča s temeljito davčno reformo, s katero bi jim določili vse finančne vire in tako ne bi bile odvisne od ministrskih odločitev.³⁴ Že hkrati z oblikovanje pokrajinskih samoupravnih zvez, v Sloveniji s povezavo ljubljanske in mariborske oblasti, pa bi bilo mogoče iz dela poslancev oblastnih skupščin sestaviti tudi pokrajinske skupščine ter jim s splošnimi in posebnimi zakonskimi pooblastili

³¹ Prav tam, 26.11. 1926, št. 271.

³² Arhiv Republike Slovenije (dalje AS), fond Narodnega sveta; Zapisnik seje ustavnopravnega odseka 17.9. 1918; Slovenec 5.10. - 18.10. 1918, št. 229-240, V zeželjeni deželi.

³³ Podrobnejša razdelitev na oblasti je bila določena z vladno uredbo, objavljeno v UL pokrajinske uprave za Slovenijo, št. 49, 15.5. 1922; Steska v članku Ustroj oblastne in okrajne samouprave (Slovenec, 27.11. 1926, št. 272) navaja, da je štela ljubljanska oblast 537.079 prebivalcev, mariborska oblast pa bi se z izločitvijo Međimurja (96.945 prebivalcev) z njo približno izenačila in bi imela 527.176 prebivalcev.

³⁴ Slovenec, 5.12. 1926, št. 278.

Narodne skupščine občutno razširiti naredbodajne funkcije. S spremembo zakonodaje bi bilo torej mogoče pristojnosti oblastnih samouprav, ki so bile po mnenju Steske omejene predvsem na "načelo gospodarske samouprave", razširiti, toda ne v tolikšni meri, da bi zadoščalo "našim v posebnih pokrajinskih prilikah in razmerah vkoreninjenim težnjam po obsežnejših samoupravah". Za celovito udejanjenje tega cilja pa bi bila nujno potrebna revizija ustave.³⁵

V prizadevanjih za pridobitev večinske podpore slovenskih volivcev za SLS pa so strankini funkcionarji poudarjali tudi velike možnosti oblastnih samouprav za izboljšanje razmer na Slovenskem, kar bo z vodenjem realne politike izrabila le avtonomistično usmerjena stranka, od unitaristično - centralističnih subjektov pa tega ne morejo pričakovati. Tako je dr. Andrej Veble, kasnejši funkcionar mariborske oblastne samouprave, poudaril tudi politični pomen oblastnih skupščin, ker se z njimi odpira "širšim množicam" možnost, da same preko svojih zastopnikov sklepajo o lastnih perečih zadevah, čeprav le do "gotove meje". Z natančno analizo ustavnih in zakonskih aktov "pridemo do zaključka, da so naloge oblastnih samouprav izredno velike, da pa se z zakonom lahko še povečajo". Primerjava oblastnih samouprav z nekdanjimi deželnimi zbori pokaže, da so imeli slednji tudi zakonodajne pristojnosti in večjo upravo - finančno samostojnost, toda "vsebinsko ali stvarno ... ni mnogo razlike" med njimi. Politični pomen bodočih oblastnih skupščin se torej vidi zlasti s primerjavo z nekdanjimi deželnimi zbori, potrjujejo pa ga uspehi, ki jih je dosegla SLS na Kranjskem preko deželne avtonomije.

Glede na pristojnosti oblastnih samouprav in možnosti za njihovo razširitev ni dvoma, da pomenijo napredek za slovenski narod in državo, za zgled pa naj jim bo njihovo dosledno izvajanje v modernih državah, zlasti Angliji. Pri nas je bil že skrajni čas, "da se ob pretiranem zakonodajnem in upravnem centralizmu v Beogradu ustanovijo in poživijo samoupravne korporacije". Te bodo prevzele funkcije, "ki jim gredo po naravnem in pozitivnem pravu". Sodelovanje v oblastnih samoupravah, ki ne ustvarjajo "popolnoma" ideala SLS ter predstavljajo le "važen korak" v boju za zakonodajno avtonomijo, lahko politični nasprotniki označijo kot zatajitev avtonomističnega programa. Toda SLS se mora "kot realno-politična stranka" uveljaviti in delovati v vseh javnih nastopih in "bilo bi nesmiselno, ako bi ne pokazali svoje moči tam, kjer nam to dopušča ustava". V obstoječih razmerah mora biti politika stvarna in si zastaviti cilje, "ki so v konkretnih razmerah z oziroma na razdelitev moči v družbi in državi dosegljivi takoj, in takšne cilje, ki so morda dosegljivi šele v daljši bodočnosti". Sicer pa bo ljudstvo vrednotilo oblastne samouprave le "po njih delu in uspehih".³⁶ Konec leta 1926 je SLS izdala tudi predvolilno brošuro, v kateri je osvetlila uspešno delovanje deželnega zbora na Kranjskem in poudarila, da bodo oblastne skupščine nadaljevale delo na njegovih izhodiščih, in to brez novih obdavčitev, kajti država bo morala vrniti

³⁵ Prav tam, 7.12. 1926, št. 279.

³⁶ Prav tam, 21.12., št. 290 in 22.12. 1926, št. 291.

deželam posebne doklade, ki jih že ves čas pobira. Že sedaj plačujejo slovenski davkoplačevalci ogromne davke "v belgrajske blagajne, od tam pa ne pride skoraj nič nazaj".³⁷

Za vstop v vlado je bilo nujno potrebno poudarjati tudi državotvornost SLS oziroma meje njenih avtonomističnih zahtev. To je posebej jasno konkretiziral Korošec na velikem predvolilnem zborovanju na Vrhniki 2. 1. 1927, kjer je v svojem govoru na prvo mesto postavil naslednjo zahtevo: "široko samoupravo, z močnimi financami in z vsemi predpogoji, da lahko kulturno, gospodarsko in socialno napredujemo ... Mi hočemo, da se vse stvari, za katere v Belgradu nimajo razumevanja tako kakor mi, šolstvo, gospodarstvo, kmetijstvo, zdravje, da se vse te stvari obravnavajo v našem deželnem zboru, ki naj o tem sam sklepa"; toda zahtevo je takoj ublažil z dostavkom, da nočejo "z avtonomijo slabiti države niti rušiti državnega edinstva, ampak imeti toliko samoupravne svobode in samostalnosti, da lahko v njej ohranimo in razvijamo svoj slovensko individualnost". Poudaril je tudi, da si na konkretnih razgovorih za vstop v vlado prizadevajo rešiti tri temeljna vprašanja: razširiti pristojnosti oblastnih samouprav, odpravo nepotrebne nadzora Beograda nad njo in zagotovitev zadostnih financ zanje, poleg zahtev za ureditev perečih gospodarskih in socialnih vprašanj.³⁸ Slovenec je objavil tudi Avtonomistični program SLS oziroma ustavni načrt iz februarja 1921. V uvodnem komentarju je opozoril na dejstvo, da "SLS stoji na stališču edinstva države", s čimer je jasno pokazala, "da smo za državo, da hočemo vse žrtvovati za njen obstoj in napredek". Hkrati pa je razmejila tudi funkcije države in avtonomnih pokrajin s stališča, naj bo osrednja oblast "kolikor je mogoče razbremenjena" številnih zadev, ki jih lahko preko avtonomnih forumov rešujejo v skladu s svojimi lokalnimi potrebami. Kot prilagoditev novim razmeram pa je bilo iz programa izpuščena zahteva za razdelitev države na šest avtonomnih pokrajin in nadomeščena s predlogom, naj "obsegajo po možnosti zaokroženo kulturno in gospodarsko enotno ozemlje", pri čemer naj bi Slovenija obsega ves njen jugoslovanski del.³⁹

Ko je Nikola Uzunović SLS ponovno povabil v vlado, je Korošec na velikem predvolilnem zborovanju v Mariboru odgovoril pritrdilno pod pogojem, "da s svojim vstopom v vlado koristimo svojemu narodu, ne pa samo posameznim osebam..." in v Sloveniji se mora "poznati, da je sedaj v vladi stranka, ki ima zaupanje vsega slovenskega naroda". Medtem ko sta se dotlej dr. Gregor Žerjav in Ivan Pucelj lahkomišelnost odzvala vsakemu vabilu v vlado, pa SLS ne bo pristala "na prodajo katerekoli točke našega programa..."⁴⁰ V zadnjem predvolilnem pozivu je Slovenec prepričeval volilce, da si bodo z glasovanjem za SLS "priborili polagoma popolno avtonomijo", večina članka pa je izzvenela v obračunavanje s

³⁷ Na novo delo za avtonomijo Slovenije. Izdalo in založilo tajništvo SLS, Ljubljana 1926, str. 8.

³⁸ Glej op. 5.

³⁹ Slovenec, 13.1. 1927, št. 9.

⁴⁰ Prav tam, 15.1. 1927, št. 11.

političnimi nasprotniki zaradi njihovega centralizma ter nedelavnosti za izboljšanje socialnoekonomskega položaja kmetov, delavcev in uslužbencev.⁴¹

Iz navedenih pravnih analiz in programskih načel se vidi, kako je SLS že v predvolilnem času iskala vse možnosti, da bi skromno samoupravo z noveliranjem zakonodaje čimprej razširila in si preko nje odprla pot k zakonodajni avtonomiji. Vidi se, kako je po presoji političnih razmer, ko se je vidno krhala koalicija RR, utemeljila velik zasuk k pragmatični politiki, naslednjega je izvedla leta 1935, oziroma k vodenju dvojne politike. Na eni strani si je s poudarjanjem "državnega edinstva" in opustitvijo zahteve za revizijo ustave odprla pot v vlado, na drugi strani pa se je odločila, da bo čimvečjo samoupravo ter povezavo ljubljanske in mariborske oblasti izbojevala kot vladna stranka.

Izid volitev (SLS je v ljubljanski oblasti dobila 40 poslancev, vse druge stranke le 13, v mariborski oblastni skupščini pa je bila absolutna večina nekoliko skromnejša, v razmerju 42 proti 22) je Slovenec razglasil za triumf SLS. Z volitvami pa naj bi bila izbojevana "samo prva velika in načelna zmaga, slediti ji bo morala vztrajna vsakodnevna borba za uresničenje celotnega slovenskega narodnega programa". Boj s centralizmom je še poln negotovosti in bo dolg in težaven, še posebej za finančna sredstva. Volitve pa so dale pogum in samozavest za združitev Slovenije "v eno avtonomno narodno telo" in za razvoj samouprave v pravo zakonodajno avtonomijo.⁴² V kasnejših analizah volilnih izidov je morala SLS priznati, da je SDS obdržala svoje pozicije in da bo glede na splošne razmere v državi lahko oteževala širjenje pristojnosti oblastnih skupščin in škodovala njihovem ugledu.⁴³

Še pred začetkom delovanja oblastnih skupščin je SLS dosegla svoj pomemben predvolilni cilj, ko so 1. 2. 1927 trije njeni predstavniki prišli v četrto Uzunovičevo vlado.⁴⁴ Na pogajanjih za njeno sestavo je Korošec poleg zahtev za novo politiko pri reševanju zunanjih zadev, gospodarske in finančne krize predložil ministrskemu predsedniku "natančno izdelan program in način, kako naj se samouprave oživotvorijo in na kak način bi se jim dala možnost uspešnega delovanja".⁴⁵ Prva zahteva SLS je bila uveljavitev njene dominacije v ljubljanski in mariborski oblastni skupščini s spremembo začasnega poslovnika, ki ga je imel pravico predpisati minister za notranje zadeve.⁴⁵ Zahtevala je, naj se velikim županom odvzame pravica, da izdelajo prve proračune oblastnih samouprav in naj bo to suverena

⁴¹ Prav tam, 21.1. 1927, št. 16.

⁴² Prav tam, 24.1. 1927, št. 18a, posebna izdaja; v ljubljanski oblastni skupščini je SDS dobila šest poslancev, Slovenska kmetijska stranka - SKS štiri, po enega pa HSS, socialisti in kočevski Nemci. Nekoliko neugodnejše razmerje za SLS v mariborski oblastni skupščini so predvsem posledica dejstva, da je v Međimurju dobila HSS sedem poslanskih mest, še tri pa v Prekmurju, druge opozicijske stranke pa so dosegle skromnejši uspeh (SDS šest poslancev, socialisti tri in kmetijci enega poslanca), medtem ko sta dva radikalna poslanca sodelovala s SLS.

⁴³ Slovenec, 26.1. 1927, št. 20.

⁴⁴ Ing. Dušan Sernec je postal minister za gradnje, Fran Kulovec minister za kmetijstvo in dr. Andrej Gosar minister za socialno politiko. Dr. Korošec se je verjetno zavedal, da je ta vlada še nestabilna, kar je potrdil tudi njen padec že aprila 1927, zato ni vstopil vanjo.

⁴⁵ Slovenec, 1.2. 1927, št. 25.

pravica njihovih skupščin. S tem je SDS odvzela možnost, da preko obeh velikih županov, njenih privržencev, vpliva na začetek delovanja oblastnih skupščin.⁴⁶ Popoln prevzem vodstva oblastnih samouprav pa ji je omogočila sprememba poslovnika glede volitev oblastnih odborov, za katere je bil najprej določen proporcionalni princip, novem pa je bilo le določilo, da se izvolijo na prvi seji. Slovenec je to spremembo pojasnil, da se tako kot predsedstva oblastnih skupščin tudi oblastni odbori volijo z absolutno večino, čeprav je poslovnik dejansko dopuščal obe možnosti. To novo določilo naj bi zahtevali radikali, SLS pa mu ni nasprotovala, "ker ji ni v škodo".⁴⁷ Prav ta način volitev je nato povzročil na prvi seji oblastnih skupščin burne proteste manjšine,⁴⁸ kajti izvolitev oblastnih odborov, ki naj bi izvajali skupščinske sklepe, vodili samoupravno administracijo ter nadzirali vse oblastne ustanove in tudi občine, je bil "eden najvažnejših poslov oblastne skupščine".⁴⁹ Vse kaže, da je bila takšna sprememba dogovorjena ob vstopu v vlado. V sporazumu so tedaj določili, da SLS ne bo več zahtevala revizije ustave, "kot protiuslugo pa bi dobila več neposrednega sodelovanja v oblasti".⁵⁰

Poslanci SLS v obeh oblastnih skupščinah, skupaj jih je bilo 82 od 117, so se z vodstvom in načelstvom SLS sestali 20. 2. 1927 na zborovanju v Celju. Predsedujoči dr. Marko Natlačen, novi prvi podnačelnik SLS, jih je seznanil s strankinim sklepom, da bosta v obeh samoupravah skupščinska predsednika vodila tudi oblastna odbora, ki naj bi zaradi skrajnega varčevanja štela le po pet članov. Kluba poslancev SLS v obeh skupščinah naj bi 22. februarja ob svojem konstituiranju določila tudi kandidate za vse funkcije. Njuna temeljna naloga je skrb, da kolikor je mogoče vplivata na "enotnost poslovanja in dela samouprav v Sloveniji". Zato naj tudi izvolita ožjo skupno eksekutivo obeh klubov, da se bosta posvetovala o urejanju tistih zadev, ki jih zakon dopušča kot skupne za obe oblasti. Po uvodni ugotovitvi, "da je po sedanjem zakonu redno in uspešno poslovanje obeh slovenskih skupščin sploh nemogoče", pa so poslanci SLS dobili nalogo, da za obe oblastni skupščini "brezpogojno" dobijo od Narodne skupščine pooblastilo za spreminjanje bivše deželne zakonodaje, da jima država vrne vso imovino bivših dežel, za gmotno osnovo njenega delovanja pa morajo dobiti iz osrednjega proračuna vse bivše deželne davke in doklade ter zadostne dotacije,

⁴⁶ Uredbo o poslovnem redu v oblastni skupščini je izdal minister za notranje zadeve že 7. 7. 1922 (UL pokrajinske uprave za Slovenijo, št. 97, 18.9. 1922), njeno spremembo z dne 2.2. 1927, torej dan po sestavi nove vlade, pa je objavil UL ljubljanske in mariborske oblasti št. 15, 10. 2. 1927).

⁴⁷ Slovenec 11.2. 1927, št. 33; SLS je tudi odklonila sodelovanje z velikim županom mariborske oblasti dr. Otmarjem Pirkmajerjem, ki je dal pobudo za ustanovitev medstrankarskega sosveta za pripravo začetka delovanja oblastne skupščine, kar je utemeljila z njegovimi ukrepi proti njej (Slovenec, 30.1. 1927, št. 24).

⁴⁸ Zapisnika 1. seje oblastnih skupščin ljubljanske in mariborske oblasti 23.2. 1927 sta v fondu oblastnih odborov v AS; Slovenec, 24.2. 1927, št. 44.

⁴⁹ Slovenec, 20.2. 1927, št. 41; Steska je v članku o načinu delovanja oblastnih skupščin ugotovil, da bi bilo mogoče oblastne odbore izvoliti z večino ali po proporcionalnem načelu, ki je bilo sicer določeno za volitve skupščinskih posebnih odborov.

⁵⁰ M. Zečević: Na zgodovinski prelomnici, str. 206; B. Gligorijević, n. d., str. 224.

ker na nove obdavčitve za izvajanje samoupravnih nalog "v sedanjem položaju sploh ni misliti".⁵¹

Vsa temeljna stališča SLS glede prizadevanj za uveljavitev zakonodajne avtonomije združene Slovenije in vse konkretne zahteve za ureditev najnujnejših predpogojev, da bodo sedanje samouprave "prvi začetek in korak do našega vzora" ter obljube, da bodo njeni poslanci v oblastnih skupščinah "kar najbolj" izrabili skromne pristojnosti "za izboljšanje težavnega položaja našega ljudstva", so bile izražene na prvih sejah obeh oblastnih skupščin 23. 2. 1927 tako v deklaraciji klubov SLS kot v slavnostnih govorih obeh novoizvoljenih predsednikov ljubljanske in mariborske skupščine oziroma oblastnega odbora dr. Marka Natlačena in dr. Josipa Leskovarja. Že na prvi seji pa je SLS z izvolitvijo vseh skupščinskih funkcionarjev in članov obeh oblastnih odborov iz njenih vrst začela uveljavljati svojo oblastno dominacijo v Sloveniji.⁵²

V sklepu naj na kratko odgovorimo še na vprašanje, koliko in v kakšni obliki je SLS uspela z novo taktiko uresničiti cilje, ki si jih je zastavila v predvolilni kampaniji. Potrebno je poudariti, da sta bili oblastni samoupravi na Slovenskem pod njenim absolutnim vodstvom uspešnejši drugje kot v državi, in sicer pri reševanju številnih socialnoekonomskih in kulturnoposvetnih zadev, pomembnih za napredek Slovenije in za izboljšanje položaja slovenskega naroda; to pa še daleč ni pomenilo celovitega udejanjanja njenega avtonomističnega programa. Tako je dr. Natlačen ob proslavi slovenskega narodnega praznika 29. 10. 1928, torej tik pred ukinitvijo oblastnih samouprav s kraljevo diktaturo, ugotovil, da ostaja temeljni cilj ozemeljska združitev jugoslovanske Slovenije v eno upravno enoto, kot bodoča naloga za trideseta leta.⁵³ K temu pa je treba dodati, da je SLS, tudi ob podpori drugih političnih strank, pri reševanju skupnih slovenskih problemov uspelo uveljaviti enotno ukrepanje obeh oblastnih skupščin in odborov, najbolj simboličen korak v tem pogledu pa je bila izvolitev skupnega uredbodajnega odbora. Na ta način je Slovenija vsaj delno funkcionirala kot enota.

Glede razširitve pristojnosti oblastnih samouprav je treba ugotoviti, da do predvidenega noveliranja zakona iz leta 1922 ni prišlo, pač pa je Narodna skupščina načelno določila njihove pravice na izvršilnem in uredbodajnem področju s finančnim zakonom za leto 1927/28, vlada pa jih je konkretno določila s svojo uredbo šele novembra istega leta. Medtem ko je prevzemanje deželnega premoženja in nadzora nad občinami od novih velikih županov dr. Franca Vodopivca in dr. Franca Schaubacha, oba sta bila privrženca SLS, končano že do srede 1927, pa se je prevzem posameznih zadev in zavodov od ministrstev zavlekel do začetka leta 1928. Še težavnejše pa je bilo pridobivanje ustreznih finančnih sredstev za izvajanje samoupravnih nalog. SLS je morala za pokritje oblastnih

⁵¹ Slovenec, 22.2. 1927, št. 42.

⁵² Glej op. 48.

⁵³ AS, fond oblastnega odbora, fasc. Zasedanja skupščine ljubljanske oblasti 1927/28, stenografski zapisnik seje skupščine ljubljanske oblasti 29.10. 1928.

proračunskih izdatkov zatajiti predvolilno obljubo, da ne bo uvajala novih davščin, kajti iz centralnih dotacij je lahko pokrivala komaj približno tretjino vseh potreb. Tudi SLS je okusila moč centralizma nad samoupravnimi, saj v času od aprila 1927 do blejskega pakta julija istega leta ni uživala ugodnosti režimske stranke, kar je imelo za posledico zavrnitev prvih proračunov obeh oblastnih skupščin. Šele potem ko je SLS postala trdna vladna stranka, je njenim ministrom in poslancem uspelo za oblastni samoupravi v Sloveniji pridobiti več zadev in ustanov kot oblasti drugod v državi, s finančnim zakonom za leto 1928/29 so jima dovolili tudi spreminjanje nekaterih zakonskih aktov iz časa 1918-1921, oblastnima skupščinama pa so tudi potrdili proračune v taki višini, kot sta jih predlagali. Vse to jima je omogočilo, da sta zlasti leta 1928 uspešno skrbeli za urejanje gospodarskih zadev, predvsem za napredek kmetijstva, za javne gradnje, za zdravstvene in socialne ustanove in dejavnosti, za strokovno šolstvo in za izboljšanje materialnih pogojev za razvoj šolstva in kulture. Osrednja vlada je SLS, kot oddolžitev za podporo, dejansko omogočala v marsičem večjo samostojnost, kot so jo določali formalnopravni predpisi. Tako se je delovanje obeh oblastnih samouprav zelo približalo vlogi nekdanjih deželnih zborov. Na področju funkcioniranja oblastnih samouprav se je, če ga primerjamo s pogoji delovanja na Hrvaškem⁵⁴ in drugod, ustvarjal v državi asimetrični položaj. Vzporedno s krepitvijo samouprav in oblikovanjem njunega posebnega upravnega aparata pa se je utrjevala tudi oblastna dominacija SLS na Slovenskem, ki jo je stranka, podobno kot preje liberalci, izrabljala tudi za svoje koristi. Proti njeni režimski politiki in tudi precenjevanju uspehov oblastnih samouprav so se glede na dejstvo, da ji preko nje ni uspelo uveljaviti celotne strankine avtonomistične usmeritve, naraščal odpor leve in v stranki, pa tudi v širši demokratični javnosti. V zaključku naj poudarimo, da je tik pred likvidacijo izvoljenih oblastnih samoupravnih forumov dr. Natlačen ugotovil, da bi bili uspehi še večji, če bi jim še bolj razširili pristojnosti, nadaljnja prizadevanja v tej smeri pa je prekinila kraljeva diktatura 6. januarja 1929.⁵⁵

⁵⁴ Radičev sabor 1927 - 1928, Zapisnici Oblasne skupštine zagrebačke oblasti. Priredila dr. Mira Kolar - Dimitrijević, Zagreb 1993.

⁵⁵ O delovanju samouprave ljubljanske in mariborske oblasti so ohranjeni zapisniki in drugo gradivo v fondu obeh oblastnih odborov v AS, uredbodajna dejavnost se vidi zlasti iz njunega skupnega uradnega lista Samouprava, njuno dejavnost pa je spremljalo vse politično časopisje, najpodrobneje Slovenec. Prvi je o njunem delovanju pisal dr. Marko Natlačen v članku Oblastna samouprava v Sloveniji, Slovenci v desetletju 1918 - 1928, str. 339 - 357, relevantna literatura pa je navedena v razpravi M. Stiplovska: Prizadevanje za avtonomijo Slovenije od ustanovitve jugoslovanske države do kraljeve diktature (1918 - 1929). Časopis za zgodovino in narodopisje, 1994, št. 1, str. 77-94.

Mirko Stiplovšek

**DIE SLOWENISCHE VOLKSPARTEI UND DIE EINFÜHRUNG VON
GEBIETSELBSTVERWALTUNGEN IM JAHRE 1927**

Zusammenfassung

Die Vidovdan-Verfassung aus dem Jahre 1921 sah für die neuen größten administrativen Einheiten - Gebiete eine bescheidene Selbstverwaltung vor. Den zentralistisch orientierten Parteien ist es jedoch gelungen, den Beginn ihrer Realisierung um mehr als fünf Jahre zu verschieben. Um die Jahreswende 1926/27 wurde die Einführung der Gebietselbstverwaltungen eines der zentralen Probleme im politischen Leben, mit Folgen auch für Regierungsänderungen. Absolut die stärkste Partei auf slowenischem Boden war die Slowenische Volkspartei (SLS), die bislang im Einvernehmen mit den eigenen Forderungen für eine erweiterte Autonomie die Verfassungsrevision hinsichtlich der Zuständigkeit der Selbstverwaltungen beanspruchte. Sie traf Ende 1926 die Entscheidung, daß sie als Regierungspartei so weit wie möglich versuchen wird, die Selbstverwaltungszuständigkeiten zu erweitern und gleichzeitig ihre Vormachtstellung in der Verwaltung und Selbstverwaltung der Laibacher und Marburger Gebiete (der Gebiete von Maribor und Ljubljana) geltendzumachen sowie diese so weit wie möglich zu verbinden.

In der Vorbereitungszeit für die Wahlen ihrer Parlamente haben die führenden Parteifunktionäre und Rechtsspezialisten eingehend die Vorschläge der SLS für die Erweiterung der Gebietselbstverwaltungen mit Korrekturen und Ergänzungen der gültigen Gesetzgebung überprüft, wobei mit der Parole "Nach der Selbstverwaltung zur Autonomie" besonders hervorgehoben wurde, daß diese Selbstverwaltung lediglich der Ausgangspunkt zur Erkämpfung des Endziels bedeutet - der gesetzgebenden und ausführenden Autonomie des vereinten Sloweniens. Mit diesem Programm erreichte die SLS auf den Wahlen im Januar 1927 die absolute Mehrheit in beiden slowenischen Gebietsparlamenten und ihre Vertreter übernahmen auch alle führenden Funktionen. Nach dem Regierungsantritt wurden auch die beiden neuen Oberbürgermeister als die höchsten Verwaltungsfunktionäre aus den Reihen der SLS ernannt. Den Vertretern der SLS ist es nach der Arbeitsaufnahme der Gebietsparlamente im Januar 1927 nach beharrlichen Bestrebungen gelungen, schrittweise ihre Zuständigkeiten auszudehnen und zwar in einem größeren Ausmaß, als die Selbstverwaltung in anderen 31 Gebieten im Land an Stärke gewann, jedoch nicht in dem Umfang, um eine Autonomie im Sinne des Parteiprogramms geltendzumachen.

Abgesehen davon, bedeutet der Beginn der Selbstverwaltungstätigkeit auf slowenischem Boden das Ende der bisherigen zentralistischen Regelung zahlreicher sozialökonomischer und Kulturbildungsangelegenheiten, die bedeutend für ihren Fortschritt sind. Die SLS hat aber gleichzeitig mit programmatischen Kompromissen und Abweichungen, mit Unterlassung ihrer Forderung auf Verfassungsrevision und mit Änderung ihrer Taktik, denn nur so konnte sie Regierungspartei werden, in Belgrad und Slowenien die slowenischen Parteien des liberalen Lagers aus der Vormachtsstellung verdrängt. Das Jahr 1927 ist aus diesem Grunde einer der bedeutenden Einschnitte im politischen Leben Sloweniens und seiner Entwicklung.